

TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ ARAŞTIRMALARI İÇİN İTALYA ARŞİVLERİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

MEVLÜT ÇELEBİ*

ÖZ

Modern çağda devletler arasındaki ilişkiler çok karmaşık ve çok boyutlu hâle gelmiştir. Bunun bir sonucu olarak ulusların ve devletlerin tarihlerinin yazımında yabancı kaynakların yeri ve önemi giderek artmaktadır. Türkler dünyanın değişik yerlerinde devletler kurmuş ve pek çok ulusla etkileşim yaşamıştır. Dolayısıyla Türk tarihinin araştırılmasında da ilişki ve etkileşim içerisinde bulunduğu devletlerin kaynaklarının kullanılması gereklidir. Yabancı kaynakların kullanılması yerel kayıtları teyit edeceği gibi yeni bilgilere ulaşma fırsatı da verecektir.

Türklerle İtalyanların ilişkilerinin tarihi yüzlerce yıl geriye gitmektedir. İki ülke arasında siyasetten ticarete, sanattan spora kadar çok yönlü ilişkiler yaşanmıştır. Her iki ülke için de geçerli olmak üzere karşılıklı olarak resmî ve özel arşivlerin kullanılması şarttır. Bunu Türk tarihi açısından ele alacak olursak şu noktalara dikkat çekmek isteriz. Bu yazıda yakın dönem Türk tarihi için en önemli İtalya arşivleri hakkında bilgiler vereceğiz. Hepsi de Roma’da bulunan söz konusu arşivler içerisinde Archivio Storico Diplomatico Ministero degli Affari Esteri (İtalya Dışişleri Bakanlığı Diploması Tarihi Arşivi) özel bir yere sahiptir. Trablusgarp Savaşı’ndan 1960’lara kadar Türkiye-İtalya ilişkilerinde en fazla malzemeye sahip arşivdir. Bunun dışında siyasi ilişkiler açısından önemli bir diğer arşiv de Archivio Centrale dello Stato’dur. (Devlet Merkez Arşivi) daha ziyade askerî belgelerin

* Prof. Dr., Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, İzmir/TÜRKİYE,
mevlutcelebi@yahoo.com
ORCID: 0000-0001-8244-661X

muhafaza edildiği Archivio dell'Ufficio Storico dello Stato Maggiore dell'Esercito (Kara Kuvvetleri Komutanlığı Kurmay Başkanlığı Arşivi askerî ilişkiler bakımından son derece önemli bir arşivdir.

Bu makalede incelediği probleme ilişkin sorgulayıcı, yorumlayıcı ve problemin doğal ortamındaki biçimini anlamaya çalışan nitel bir araştırma yöntemi takip edilmiştir. 1997 yılından beri çalışmakta olduğumuz bu arşivler hakkında teknik ve edindiğimiz deneyimlere dayalı bazı bilgiler vereceğiz. Bunların dışında bizzat çalışmamakla birlikte haklarında bilgi sahibi olduğumuz diğer bazı arşivler hakkında da bilgiler vereceğiz.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, İtalya, Osmanlı Devleti, Cumhuriyet Dönemi, Arşivler.

GENERAL INFORMATION ABOUT ITALY ARCHIVES FOR HISTORICAL RESEARCH OF THE REPUBLIC OF TÜRKİYE

ABSTRACT

In the modern age, relations between states have become very complex and multidimensional. As a result of this, the place and importance of foreign sources in writing the history of nations and states is increasing. Turks established states in different parts of the world and interacted with many nations. Therefore, in researching Turkish history, it is necessary to use the sources of the states with which it has relations and interaction. Using foreign sources will confirm local records and also provide the opportunity to access new information.

The history of relations between Turks and Italians date back hundreds of years. There have been multifaceted relations between the two countries, from politics to trade, from art to sports. Mutual use of official and private archives is a must for both countries. If we consider this from the perspective of Turkish history, we would like to draw attention to the following points. In this article, we will give information about the most important Italian archives for recent Turkish history. Among these archives, all of which are located in Rome, Archivio Storico Diplomatico Ministero degli Affari Esteri (Diplomatic History Archive of the Italian Ministry of Foreign Affairs) has a special place. It is the archive with the most material on Turkey-Italy relations from the Tripoli War to the 1960s. Apart from this, another important archive in terms of political relations is Archivio Centrale dello Stato. (State Central Archive) Archivio dell'Ufficio Storico dello Stato Maggiore dell'Esercito (Land Forces Staff Archive), where military archives are kept, which is an extremely important archive in terms of military relations.

In this article, a qualitative research method that is inquisitive, interpretive and strives to understand the problem in its natural environment has been followed. We will give some technical information about these archives, which we have been working with since 1997, and based on our experience. Apart from these, we will also give information about some other archives that we have information about, although we do not work with them personally.

Keywords: Türkiye, Italy, Ottoman Empire, Republic of Türkiye, Archives.

GİRİŞ

Türkler, tarihin en eski milletlerinden birisi olarak dünyanın değişik coğrafyalarında yaşamış ve devletler kurmuştur. Böyle olunca pek çok devletle ve milletle de komşuluk yapmış, etkilemiş ve etkilenmişlerdir. Hâliyle böyle bir milletin tarihi yalnızca kendi kaynaklarıyla yazılmaya kalkılırsa eksik kalır. Bu açıdan bakılınca Türk tarihinin ilk dönemleri için Çin kaynaklarının kullanılmaması düşünülemez; Türklerin İslamiyet’i kabulünden sonra kurulan Selçuklular ve diğer İslam devletlerinin tarihlerini araştırmak için Arap ve Fars kaynaklarını kullanmak şarttır. Türklerin Anadolu’ya geliş süreçlerinde ve Anadolu’da kurdukları beylikler ve Osmanlı Devleti tarihlerinin araştırılmasında Bizans kaynaklarının kullanılmaması eksikliktir. Balkanlardan Kafkaslara, Anadolu’dan Orta Doğu’ya kadar geniş bir coğrafyada yüzlerce yıl hüküm süren Osmanlıların tarihlerinin bütün yönleriyle ele alınması ancak söz konusu coğrafyadaki kaynakların kullanılmasıyla mümkündür. Nihayet bir bağımsızlık savaşının ardından kurulan Türkiye Cumhuriyeti tarihinin araştırılmasında da yabancı arşiv ve diğer kaynakların kullanılmasının gerekli, hatta zorunlu olduğu ortadadır. Bu sadece Türklerin tarihi için gerekli değildir. Aynı zamanda Türklerin ilişki içerisinde olduğu Çinlilerden Macarlara, Gürcülerden Tunuslulara kadar çok geniş bir coğrafya için de geçerlidir.

Bu açıdan yaklaşıldığında Türk tarihinin yazımında, Türklerle ilişkileri çok eskilere giden İtalyan arşivlerinin kullanılması gerekliliği de ortadadır. Milattan önce 8. yüzyılın başında İtalya’da güçlü bir devlet kuran Etrüsklerin Türk kökenli oldukları iddiası ve tartışmaları bir kenara bırakılacak olursa Türklerle İtalyanlar arasındaki doğrudan ilk ilişki, 5. yüzyıl ortalarında Hunların, Roma kapılarına kadar ulaşmalarıyla olmuştur. Bu iletişimin günümüze uzanan kalıntıları; İtalyan sahne sanatlarına hâlâ malzeme veriyor olması ve İtalyanların ve genelde Avrupalıların Türklere karşı bilinçaltı ön yargısını ifade eden “Mamma li Turchi” (Anneciğim, Türkler!) deyimidir. Türklerle İtalyanlar arasındaki bu ilk ilişkinin sonrasını tayin eden coğrafya olmuştur. İtalyanlar, tarih boyunca, Levante (Doğu) dedikleri Doğu Akdeniz bölgesine ve dolayısıyla Anadolu’ya ve orada yaşayan halka siyasi, ekonomik ve dinî nedenlerden ötürü yakından ilgi göstermişlerdir. Roma İmparatorluğu ve daha sonra kurulan Venedik, Ceneviz, Napoli, Floransa gibi İtalyan şehir devletlerinin Anadolu’ya ilgileri Türklerin bu topraklara hâkim olduğu dönemde de devam etmiştir. Türkler, Anadolu’ya egemen olurken kendilerinden önceki

siyasi otoritenin mirasçısı gibi davranmışlardır. İtalyanlar da, Anadolu'ya hâkim olan bu yeni halkı merak etmişler ve ilgi göstermişlerdir. Onun içindir ki; İtalyanların Anadolu'ya yerleşen Selçukluların Türk olduklarını vurgulamak için Turchi ve onlara ait toprakları belirtmek için ilk kez 11. yüzyılda kullandıkları Turchia (Turquia) deyimleri zamanla yaygınlaşarak günümüze kadar gelmiştir.

Türklerle İtalyanlar arasındaki ilişkileri en iyi açıklayacak iki sözcük “savaş” ve “ticaret” olsa gerektir. Özellikle Osmanlı Devleti döneminde bu iki parametre ilişkileri yönlendirmiştir. Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethetmesiyle birlikte Bizans Devleti ortadan kalkmış olmasına rağmen Türkler Bizans Devleti'nin mirasçısı gibi davranmışlardır. Venedik, Ceneviz ve Napoli gibi kent devletleriyle ilişkileri ticaret merkezli ancak aynı zamanda sık sık yaşanan savaşlarla geçmiştir. Osmanlı Devleti bir dünya devleti hâline gelmek için Akdeniz'de en fazla mücadeleyi İtalyanlarla yaparken öte yandan en fazla ticaret yapılan devletler de yine bu İtalyan kent devletleri olmuştur. Türkiye-İtalya ilişkilerinde dönüm noktası 1911-1912 yılları arasında yaşanan Trablusgarp Savaşı'dır. Diğer emperyalist devletler gibi “büyük devlet olmak sömürgelere sahip olmak demektir” anlayışı doğrultusunda hareket eden İtalya da 1880'lerden itibaren Trablusgarp bölgesinde siyasi, iktisadi ve kültürel faaliyetlerini artırmıştır. Eylül 1911-Ekim 1912 arasında cereyan eden savaşın birkaç önemli sonucu olmuştur. İlki, Trablusgarp'ta beklemediği bir direnişle karşılaşan İtalyanların Nisan-Mayıs 1912'de Çanakkale Boğazı'na yaptığı deniz harekâtı ve sonunda Rodos ve On İki Ada'yı fazla zorlukla karşılaşmadan işgal etmesidir. İşaret edeceğimiz diğer bir sonuç da İtalya'nın Trablusgarp'ta kazandığı diplomatik başarı ve adaları işgal etmiş olmanın öz güveniyle Güneybatı Anadolu bölgesini hedef coğrafya olarak seçmesidir.

İtalya, Trablusgarp Savaşı'ndan sonra Anadolu'ya nüfuz etmek için tıpkı orada olduğu gibi burada da benzer faaliyetlerde bulunmuştur. İtalya'nın Birinci Dünya Savaşı'na girişinde İtilaf Devletleri'ni tercih etmesinde de buraya dönük hedefleri rol oynamıştır. Gizli antlaşmalarla İzmir ve Antalya'ya kadar olan bölgenin kendisine vaat edilmesini sağlayan İtalya, savaştan galip ayrılmıştır. Ancak savaş bittikten sonra müttefikler arasında başlayan çıkar çatışmasından en çok etkilenen ülke İtalya olmuştur. Gizli antlaşmalarla kendisine vaat edilmiş olmasına rağmen İngiltere'nin İzmir ve Amerika Birleşik Devletleri'nin Fiume kentine sahip olmasına karşı çıkmaları, İtalya'nın Türkiye siyasetini derinden etkilemiştir.

Gizli antlaşmalarla vaat edilen bölgelere Türklerin dostluğunu kazanarak ulaşma siyaseti izleyen İtalya, Antalya'dan Selçuk'a kadar geniş bir bölgeyi işgal etti. Millî Mücadele dönemindeki pozisyonunu teoride düşman, pratikte dost olarak yorumladığımız İtalya ne müttefik dayanışması siyasetiyle ne de Türklerin dostluğu siyaseti sayesinde hedeflerine ulaşabildi¹. Cumhuriyetle birlikte Türkiye ile İtalya ilişkileri birkaç yıl öncesinden çok farklı bir mecraya girdi. Benito Mussolini liderliğinde Faşistlerin iktidara gelişiyle İtalya'nın dış politikasında köklü değişiklikler meydana geldi. Roma İmparatorluğu'nun mirasçısı olarak Doğu Akdeniz'de hak iddia eden İtalya'nın yayılmacı siyaseti Türkiye ile ilişkilerini onarılamaz derecede bozdu. Öylesine ki, Ankara'nın başkent olarak seçilmesinden dış ilişkilere kadar Türkiye, dış politikasını büyük ölçüde İtalya'ya endekslemek zorunda kaldı². İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde iki ülke ilişkileri genel olarak dostluk çizgisinde gelişti. Bugün itibarıyla İtalya, Türkiye'nin dış ilişkilerinde ve özellikle dış ticaretinde en önemli partnerlerinden biri olma özelliğini sürdürmektedir.

I. Archivio Storico Diplomatico Ministero degli Affari Esteri (İtalya Dışişleri Bakanlığı Diploması Tarihi Arşivi)

I.1. Arşiv Hakkında Genel Bilgiler

İtalyan arşivleri içerisinde Türkiye Cumhuriyeti tarihine ışık tutacak en fazla belgenin bulunduğu arşivdir. İtalya'da Dışişleri Bakanlığı bünyesinde bir arşiv kurulması çalışmaları İtalya Krallığı'nın kurulmasından önceki dönemlere kadar gider. Sardinya Krallığı döneminde Devlet Sekreterliği arşivi, 18. yüzyılın başında oluşturulmuştur. Başkentin Torino'dan Floransa'ya ve son olarak da Roma'ya taşınmasından sonra yazışmaların korunması ve arşivlenmesi yönünde adımlar atıldı. Nihayet 1902 yılında Dışişleri Bakanlığı "Tarih Arşivi" oluşturuldu³.

Bugünkü arşiv, 1959'dan beri şimdiki yerinde faaliyet yürütmektedir. Arşiv, Dışişleri ve Uluslararası İşbirliği Bakanlığının (Ministero degli Affari Esteri e della Cooperazione Internazionale) görkemli *Farnesina*

1 Millî Mücadele dönemindeki Türk-İtalyan ilişkileri hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: Mevlüt Çelebi, **Millî Mücadele Döneminde Türk-İtalyan İlişkileri**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2002.

2 Atatürk dönemindeki Türkiye-İtalya Siyasi ilişkileri hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: Mevlüt Çelebi, **Türkiye-İtalya Siyasi İlişkileri (1923-1939)**, TTK Yayını, Ankara 2020.

3 Enrico Serra, "Consistenza Ed Organizzazione Dell'archivio Storico-Diplomatico Del Ministero Degli Esteri Italiano, **Politico**, Anno: LV, No: 4 (1990), s. 657.

Sarayı'nın (Palazzo della Farnesina) içerisinde bulunmaktadır. Piazzale della Farnesina'daki arşive Olimpiyat Stadı (Stadio Olimpico) tarafından girilmektedir. İlk olarak 1997'de çalıştığımız arşivde çalışma şartları daha basitti. Büyükelçilikten alınacak bir tavsiye mektubu ve bir referans mektubuyla kayıt yaptırdıktan sonra çalışmaya başlanıyordu. Saat 11.00'e kadar talepte bulunulduktan sonra her gün için üç klasör talep etme hakkı vardı. İncelenen dosyalardan istenildiği kadar belgenin fotokopisini almak mümkündü. Fotokopi işleri giriş salonuna konulan fotokopi makinalarında alınacak kartla, bizzat araştırmacı tarafından yapılırdı.

Teknolojinin hayatın her alanına girmesi gibi arşiv çalışmaları da bundan nasibini aldı. En son çalıştığımız 2023 yazındaki çalışma şartlarından hareketle bugün İtalya Dışişleri Bakanlığı Arşivi'nde çalışma koşulları hakkında bilgi vereceğiz. Arşivde çalışmak için öncelikle kayıt yaptırmak gerekiyor. Bunun için kayıt işlemi, bizzat arşive gidilerek yapılabileceği gibi arşivin resmî internet sitesinden de (<https://web.esteri.it/archiviostorico diplomatico/>) yapılabilir. Kayıt için öncelikle Türkiye Büyükelçiliğinden arşive hitaben yazılmış bir yazıyla referans mektubuna ihtiyaç vardır. Çalışılacak konu ve/veya konuların belirtilmesi zorunlu olduğu için konuların zaman sınırlamalarının geniş tutulması tavsiye edilir. Birden fazla konuyu araştırmak için kayıt yaptırmak mümkündür. Bir kez kayıt yaptırdıktan sonra aradan uzun zaman geçse de tekrar çalışılırken aynı referans belgelerine ihtiyaç duyulmuyor. Bu belgeler temin edildikten sonra çalışmak için sistem üzerinden randevu almak gerekiyor. Eğer çalışılması planlanan gün müsaitse randevu oluşturuluyor. Arkasından her gün için üç klasör olmak üzere klasör talebinde bulunuluyor. Rezervasyon işleminin mesai günlerinde, çalışılacak günden en az bir gün önce saat 11.00'e kadar sistem üzerinden yapılması şarttır. Özellikle ilkbahar ve yaz aylarında arşivde yoğunluk yaşanmaktadır. (Latin Amerika'dan Japonya'ya, Mısır'dan Rusya'ya kadar pek çok yerden gelen araştırmacılarla tanıştığım için bir şaşkınlığımı da ifade etmek isterim: Böylesine geniş bir coğrafyadan araştırmacıların çalışmak için geldiği arşivin araştırmacı salonunun çok küçük ve yetersiz olduğunu bilhassa belirtmek isterim. Bu nedenle, kesin olarak çalışılacaksa hiç olmazsa haftalık randevu alınması tavsiye edilir. Bu durumda da eğer randevu alındığı hâlde arşive gidilemeyecekse archiviostorico@esteri.it adresine elektronik postayla bilgi verilerek randevunun iptal edilmesi beklenmektedir. Aksi takdirde sonraki randevu işlemlerinde sorunla karşılaşma ihtimali söz konusudur. Belgelerin dijital kopyalarını almak için de izin dilekçesi vermek gerekebiliyor. Sipariş verildikten sonra arşive Roma'nın uzak semtlerinden ulaşmak için metro ve

otobüs hatları kullanılabilir. Metro: A hattı tercih edildiği takdirde Ottaviano durağında inilerek Farnesina'ya giden 32 numaralı otobüse binmek gerekiyor. Eğer metronun B hattı kullanılacaksa Circo Massimo durağında inilerek 628 numaralı otobüse binilecek. Arşive belediye otobüsleriyle gidilecekse; arşivin bulunduğu Piazzale della Farnesina'da duran 628, 32 ve 168 numaralı otobüslere ve yakındaki duraklarda duran 200, 301, 226, 188, 280 numaralı otobüslere binilmelidir.

Arşiv hafta içi sabah saat 09.30'da açılmakta ve 14.30'da kapanmaktadır. Hafta sonları ve resmî tatillerin dışında 1-31 Ağustos tarihleri arasında kapalıdır. Arşivde araştırmacılara sunulan belgeler hakkında bazı kıstaslar söz konusudur. Gizlilik ve kişisel verileri içermeyen belgeler üzerinden 50 yıl geçtikten sonra araştırmacılara verilebilir. Öte yandan gizlilik derecesi yüksek ve bazı özel hassas verileri içeren belgeler, 70 yıl sonra kullanıma açılmaktadır⁴. Her ülkede olduğu gibi İtalya'da da bazı özel ve devletin güvenliğiyle ilgili belgeler, üzerinden kaç yıl geçerse geçsin kullanıma verilmemektedir. Dahası kullanıma açık belgelerin araştırmacıya verildikten sonra alınması da söz konusu olabilmektedir. Bu vesileyle 2019 yılında Archivio Centrale dello Stato'da (Merkezi Devlet Arşivi'nde) çalışırken başıma gelen bir olayı nakletmek isterim: Prosedüre uygun olarak 1950'li yıllara ait bir klasör istemiştım. Söz konusu yıllara ait bu belge Türkiye-İtalya ilişkileri ve Cumhurbaşkanı Celal Bayar hakkındaydı. Bana göre hiçbir özel bilgi içermeyen biyografik bilgilerin verildiği bazı belgelerin resimlerini çekmiştım ki, iki görevli yanma geldiler ve bu klasörü inceleyemeyeceğimi söylediler. Haklı olarak katalogda olan bu klasörü talep ettiğimi ve hiçbir gizlilik vasfı olmadığını söyledim. Hatanın kendilerinden kaynaklandığını belirterek özür dilediler ve klasörü aldılar. Demek istediğim, bütün ülkeler için belgelerin üzerinden belirlenen süre geçse de her belgenin araştırmacıya verileceği yönündeki bir kanaat yanlış olabilir.

İtalyan arşivlerinde sıkı bir tasnif sistemi olduğunu söylemek zordur. Türkiye'deki arşivlerde klasör ve dosyaların yanı sıra fihrist, belge ye da vesika numaraları da künyelerde verilmektedir. İtalyan arşivlerinde her bir belgeye ayrıca numara verilmesi yaygın bir uygulama değildir. Bu beraberinde bazı zorluklar getirmektedir. Belgenin tespiti ancak dosyadan ve tarihinden hareketle yapılabilir.

4 Archivio Storico Diplomatico Ministero degli Affari Esteri hakkında ana hatlarıyla bilgi almak için bakanlığın şu sitesine bakılabilir: https://www.esteri.it/it/uapsds/storico_diplom/ (Erişim Tarihi: 12.01.2024).

1.2. Fonlar

Archivio Storico Diplomatico Ministero degli Affari Esteri’de Türkiye Cumhuriyeti Tarihi hakkında en çok belgenin bulunduğu fon, Affari Politici (Siyasi İşler) fonunun Turchia serisidir. Bu seri şu tasniflerden meydana gelmektedir: Affari Politici 1919-1930; Affari Politici 1931-1945; Affari Politici 1946-1950; Affari Politici 1951-1957.

Affari Politici serisinde Türkiye’deki İtalya temsilciliklerinin Roma’ya İtalya Dışişleri Bakanlığına gönderdiği belgelerle birlikte, İtalya makamları arasında Türkiye hakkında yapılan yazışmalara ait belgeler de muhafaza edilmektedir. Ayrıca yine konu hakkında İtalya’nın yabancı ülkelerdeki temsilciliklerinin merkeze gönderdiği yazılar ve Roma’daki Türkiye Büyükelçiliği ile İtalyan makamları arasındaki yazışmalara da rastlamak mümkündür. Bu fonda kimi zaman olay ve kişiyle ilgili üçüncü ülkelerdeki İtalya diplomatik temsilciliklerinden gönderilmiş belgelere de rastlanmaktadır.

Türk tarihi bakımından önemli bir fon da İtalya’nın Türkiye Büyükelçiliği ile İtalya Dışişleri Bakanlığı arasındaki yazışmaların yer aldığı Ambasciata d’Italia in Turchia 1829-1937 fonudur. 2023 yazında yaptığım çalışmada bu fonun adının Rappresentanza Diplomatica Turchia-Ankara 1829-1938 (Diplomatik Temsilcilik Türkiye Ankara 1829-1938) şeklinde değiştirildiğini gördüm. Bence yanlış bir yaklaşımla değiştirilmiştir. Ambasciata d’Italia in Turchia (İtalya’nın Türkiye Büyükelçiliği) ismi daha genel ve Türkiye’ye başkentlik yapan İstanbul ve Ankara’yı kapsayıcı bir isimdi. Her iki başkentten de Roma’ya gönderilen belgeler bulunuyordu. Oysa her ne kadar içerikte bir değişiklik meydana gelmemişse de, isim değişikliğiyle sanki Ankara’dan gönderilen belgeler kast ediliyor gibi bir anlam çıkmaktadır. Oysa tarihten de anlaşılacağı gibi 1829’dan sonrası söz konusu olunca ve Ankara’nın İtalya Büyükelçiliğine ev sahipliği yapmasının ancak 1930’ların sonunda mümkün olduğu dikkate alınınca fonun isminin değiştirilmesinin çok isabetli olmadığı anlaşılır. Bu fonun bir özelliği de içinde İtalya Büyükelçiliği ile Türk makamları arasındaki yazışmalara ait belgelerin bulunmasıdır.

İtalya Bakanlar Kurulu’na ait belgeler de ayrı bir fonda muhafaza edilmektedir. Archivio Di Gabinetto Elenco Di Versamento (1944-1958) başta olmak üzere şu fonlara dikkat çekmek isteriz:

- Gabinetto 1953-1961.
- Gabinetto 1961-1963.
- Gabinetto 1964-1965.

Türkiye-İtalya ilişkilerinde ticaretin özel bir yer tuttuğunu tekrar hatırlatıyoruz. Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye-İtalya ilişkileri gerçekten çok kritik bir noktaya gelmişti. Öylesine ki, 1924'te İtalya Başbakanı ve Dışişleri Bakanı Benito Mussolini, Savaş Bakanına Türkiye ile yapılacak bir savaşın planlarını hazırlama görevi bile vermişti. Siyasi ilişkilerin bu noktada olduğu dönemde Türkiye-İtalya ticari ve iktisadi ilişkileri sanki böylesine bir dönem yaşanmıyormuş gibi en ileri düzeydeydi. İki ülke ilişkilerine dair belgelerin yer aldığı yukarıdaki fonların dışında ağırlıklı olarak ticari ve ekonomik ilişkilerin yer aldığı fonlar da söz konusudur. Kastettiğimiz ticari ilişkilere ait fonlar şunlardır:

- Archivio del Commercio 1919-1923
- Archivio del Commercio 1924-1926
- Direzione Generale Affari Commerciali (1927)
- Direzione Generale Affari Economici Versamento "A" (1942-1948)
- Direzione Generale Affari Economici Versamento "B" (1937-1949)
- Direzione Generale Affari Economici Versamento "C" (1950)

Yukarıdaki fonlarda bulunan belgeler, Türk ve İtalyan hükûmetleri arasındaki resmî yazışmaları içermektedir. Yanı sıra iki ülke makamlarının kendi aralarında yaptıkları yazışmalara dair belgeler de buralarda muhafaza edilmektedir. Ayrıca Türkiye'de yatırım yapmak isteyen İtalyan kuruluşlarının kendi hükûmetleri ve Türk hükûmetiyle yaptığı yazışmalara ait belgelere de rastlamak mümkündür. Aynı şekilde Türk hükûmetinin İtalyan şirketleri ile olan yazışmalarıyla Türk şirketlerinin İtalyan hükûmeti ve şirketleriyle ilişkileri hakkında belgelere rastlanmaktadır. İtalya ile ticari ilişkiler içerisinde olan ülkeler arasındaki yazışmaları ihtiva eden bu arşive benzer bir arşiv de Archivio Scuole 1920-1955'tir. Bu fonda İtalya dışındaki İtalyan okulları hakkında belgeler bulunmaktadır. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde sayıları hızla artan İtalyan okullarının önemli bir kısmı Türkiye Cumhuriyeti'ne intikal etmiştir⁵. Bu fonda Türkiye'deki İtalyan okulları hakkında belgelere ulaşmak mümkündür.

5 Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti döneminde Türkiye'deki İtalyan okulları hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: Mevlüt Çelebi, **Türkiye-İtalya Sosyal ve Kültürel İlişkileri 1923-1939**, TTK Yayını, Ankara 2022, s.135-210.

İtalya Dışişleri Bakanlığı Arşivi'nde Türkiye Cumhuriyeti hakkında çokça belge bulunan bir fon da Archivi di Personalità (Şahsi Arşivler)'dir. Bu fonda İtalya tarihinde iz bırakmış şahıslar hakkında belgeler bulunmaktadır. Siyasetçi, sanatçı, ekonomist gibi çoğaltılabilecek kişilere ait belgelere yer verilmiştir. Bu fondaki şahısların özellikle yurt dışı ilişkileri ve bağlantıları hakkında yazışmalar muhafaza edilmektedir. Bu bağlamda Türkiye ile ilişki içerisinde olduklarını bildiğimiz bazı isimlere ait belgelerden de faydalanmak icap eder. Onlardan ilki Kont Carlo Sforza'dır. II. Meşrutiyet'ten sonra İstanbul'da İtalya Büyükelçiliğinde memur olarak görev yapan Sforza, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra İstanbul'da İtalya'yı temsilen yüksek komiser olarak görev yaptı. Carlo Sforza 23 Haziran 1919-15 Haziran 1920 tarihlerinde Dışişleri Bakanlığı Müsteşarlığı ve Giovanni Giolitti tarafından kurulan hükûmette de 16 Haziran 1920-4 Temmuz 1921 tarihleri arasında Dışişleri Bakanlığı yaptı. Daha sonra Paris'te İtalya büyükelçiliğini yürüten Sforza, Faşistlerin iktidara gelmesinden kısa bir süre sonra istifa etti. Faşistlere karşı sert bir muhalefete başlayan Sforza, baskılara dayanamayarak 27 Mart 1927'de İtalya'dan ayrıldı. Eşinin ülkesi Belçika'ya yerleşti. Ardından Fransa'ya geçti. Kısa bir süre İngiltere'de ikamet ettikten sonra Temmuz 1927 sonunda Amerika Birleşik Devletleri'ne gitti. Amerika'da faşizm karşıtı çalışmaları kapsamında çeşitli düşünce kuruluşlarında konferanslar vererek, Amerikan üniversitelerinde hocalık yaparak, seminerler vererek siyaset ağırlıklı yoğun entelektüel faaliyetlerde bulundu. Böylece Amerika Birleşik Devletleri'nde, faşistlere karşı bir kamuoyu oluşturmaya çalıştı. Mussolini'nin iktidardan düşmesinden sonra 18 Ekim 1943'te memleketine döndü ve kraliyetten cumhuriyete geçişte aktif rol oynadı. 1947'de Dışişleri Bakanlığına getirildi ve bu görevini 1951'e kadar yürüttü⁶. Diplomatlığı ve dışişleri bakanlığı döneminde Türkiye ile yakın ilişki kuran Sforza'nın şahsi arşivinde Türk tarihi için değerli belgeler bulunmaktadır. 1928 sonunda Türkiye'ye resmî bir ziyaret yapan Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Dino Grandi'ye ait belgelere işaret etmek isteriz. Başka birkaç örnek olarak da: Düyun-ı Umumiye'de İtalya Temsilcisi ve başta Ereğli madenleri olmak üzere İtalyanların Anadolu'ya iktisadi bakımdan nüfuz etmesi için büyük çabalar gösteren Bernardino Nogara önemli bir isimdir. Türkiye'de 1935-1938 döneminde büyükelçi olarak görev yapan Carlo Galli'nin fonunu (Archivio Carlo Galli) da hatırlatmak isteriz.

6 Mevlüt Çelebi, "Kont Carlo Sforza (1872-1952)", <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/kont-carlo-sforza-1872-1952/> (Erişim Tarihi: 09. 02. 2024)

Son olarak arşivle ilgili iletişim bilgilerini vermek isteriz:

Archivio Storico Diplomatico del Ministero degli Affari Esteri

- Adres: Piazzale della Farnesina, 1, Roma. 00194. İtalya.
- Telefon: 0039 0636911
- Web Sitesi: <https://web.esteri.it/archiviostoricodiplomatico/>
- E-Posta: archiviostorico@esteri.it

İtalya Dışişleri Bakanlığı Diploması Tarihi Arşivi'nin çalışma salonu

II. Archivio dell'Ufficio Storico dello Stato Maggiore dell'Esercito (Kara Kuvvetleri Kurmay Başkanlığı Arşivi)

İtalya'da bir askerî tarih arşivi kurulması 16 Temmuz 1853'e kadar geriye gitmektedir⁷. Günümüzde İtalya Kara Kuvvetlerinin görev yaptığı bölgeler ve katıldığı savaşlara ve İtalya dışındaki misyonlarına ait belgelerin muhafaza edildiği arşivdir. Söz konusu arşivde Türk tarihi açısından iki fon önem taşımaktadır. Trablusgarp Savaşı ve İstiklal Savaşı dönemi.

Önceki yıllarda da çalıştığımız bu arşivde de çalışma koşulları son derece basitti. Yine burada da satın alınan kartlarla her gün talep edilen üç klasörden

⁷ <https://www.esercito.difesa.it/storia/Ufficio-Storico-SME/Pagine/default.aspx>
Tarihi: 13.02.2024)

(Erişim

istenildiği kadar fotokopi almak mümkündür. Son olarak 2023 yazında çalıştığımız Askerî Tarih Arşivi'nde de kuralların değiştiğini, dahası zorlaştığını ve sınırlandığını gördük. Arşivde çalışmak için öncelikle, çalışılacak konunun açık bir şekilde belirtildiği dilekçe ve pasaportun ilgili sayfasının fotokopisiyle birlikte Türkiye'nin Roma Büyükelçiliği Askerî Ataşeliği aracılığıyla müracaat etmek gerekiyor. Başvuruda usul şöyledir: Sonraki ay yapılacak çalışma için önceki ay başvuruda bulunmak şarttır. Örnekleme gerekirse; Nisan ayında yapılacak çalışmanın müracaatının Mart ayında yapılması şarttır. Çalışma talebi uygun bulunursa arşiv yönetiminin tespit edeceği hafta içerisinde çalışılabilir. Yer azlığı nedeniyle çalışma sıkı kontrolle mümkün olmaktadır. İzinler haftalık olarak verilmektedir. Yani, bir araştırmacı her ay için bir önceki ay ve her seferinde ataşelik aracılığıyla müracaat etmek zorundadır. Kabul edilen çalışma talepleri sadece bir hafta geçerlidir. Alınan aylık izin çalışma süresi yalnızca bir haftalıktır. Randevu alınan günlerde arşive gidilememesi hâlinde arşiv yönetimini bilgilendirmek beklenmektedir. Rezervasyon yapılan günlerde erişim sağlayamayan araştırmacıların, iptallerini erişim tarihinden önceki gün saat 12.00'ye kadar e-posta (uff.storico@smerag.aiuto.difesa.it) aracılığıyla bildirmeleri gerekmektedir. Bilgi verilmemesi durumunda iznin iptali söz konusu olabilmektedir. Arşive en kolay ulaşım Metro A hattıdır ve Lepanto durağında inilmesi uygundur.

Kara Kuvvetleri Kurmay Başkanlığı Arşivi'nde (Archivio dell'Ufficio Storico dello Stato Maggiore dell'Esercito) çalışma saatleri Pazartesi-Perşembe günleri 08.30-13.30, Cuma günleri ise 08.30-11.30 saatleri arasındadır. Arşiv Ağustos ayı boyunca kapalıdır. Via Lepanto'da, (Lepanto Caddesi) 5 numaralı "Nazario Sauro" kırsalının içinde bulunan arşivin girişinde güvenlik bürosuna pasaport teslim edilerek ziyaretçi kartı alınmaktadır. Telefon, çanta gibi şahsi eşyalar büyükçe bir çantaya konulmakta ve çanta plastik kelepçeyle kilitlenmektedir. Böylece kışla hakkında bir takım bilgilerin elde edilmesinin ve fotoğraf çekiminin önüne geçilmesi planlanmaktadır. Kontrol noktalarından geçildikten sonra bir asker nezaretinde çalışma salonuna ulaşılmaktadır. Günlük üç adet klasör talep edilebilmektedir. Talepler aynı gün yapılmaktadır. Fotoğraf makinası ya da cep telefonu ile belgelerin fotoğraflarının çekilmesi mümkündür. Kişisel verileri içeren belgelerin incelenebilmesi ancak kişinin vefatından yetmiş yıl geçtikten sonra mümkündür. Gizli olanlar da dâhil diğer belgelerin incelenebilmesi için olayın üzerinden elli yıl geçmesi gerekmektedir. Ayrıca Arşiv belgelerinden faydalanılarak yapılan çalışmaların birer örneğinin arşive teslim edilmesi beklenmektedir.

İncelediğimiz arşivde Anadolu İtalyan Seferî Kuvvetler Komutanlığı'na (Comando del Corpo di Spedizione in Anatolia) ait belgeler E3 Serisinde muhafaza edilmektedir. Mondros Mütarekesi'nden başlayarak İtalyan ordusunun Anadolu'ya dönük hazırlıkları, Anadolu'da İtalyan ve Yunan işgalleri, Türk-Yunan savaşına dair gelişme ve değerlendirmeler, İtalyan işgal kuvvetleriyle halk arasındaki ilişkiler, İtalyan işgal bölgesinde meydana gelen askerî ve siyasi gelişmeler hakkında belgeler yer almaktadır. E8 tasnifinde adalar ve İstiklal Savaşı dönemine ait bazı belgelere ulaşmak mümkündür.

Arşiv hakkında iletişim bilgileri şöyledir:

Archivio dell'Ufficio Storico dello Stato Maggiore dell'Esercito

- Adres. Via Lepanto, 5, 00192 Roma/İtalya
- Telefon: 0039 647358105
- Web Sitesi: <https://www.esercito.difesa.it/storia/Ufficio-Storico-SME/Pagine/default.aspx>
- E-Posta: uff.storico@smerag.esercito.difesa.it

III. Archivio Centrale dello Stato (Merkezi Devlet Arşivi)

Merkezî Devlet Arşivi, Kültür Bakanlığına bağlıdır. Kuruluşu 25 Mayıs 1875 tarihli Kraliyet Kararnamesi'ne kadar geriye gider. Kanun ve kararnamelerin asıllarının yanı sıra, Savoy Hanedanı'na ait belgelerin korunması amacıyla kurulmuştur. İtalya'da cumhuriyet yönetimine geçildikten sonra 13 Nisan 1953 tarihli yasayla Merkezî Devlet Arşivi adıyla yeniden teşkilatlandı. 1960 yılından bu yana Roma'nın EUR semtindeki görkemli binasında faaliyetine devam etmektedir. Arşivde Bakanlar Kurulu, bakanlıklar, Danıştay, Sayıştay, İtalya Cumhuriyeti anayasasının asılları, Parlamento tutanakları, mahkeme kararları gibi devlet kuruluşlarına ait belgeler korunmaktadır⁸.

Arşivde kayıt yapıldıktan sonra sistem üzerinden dosya talebinde bulunmaktadır. Burası da randevu sistemiyle çalışmaktadır. Aynı gün sabah yapılan talepler duruma göre gün içerisinde ya da ertesi gün inceleyciye verilmektedir. Arşiv, pazartesten cumaya her gün sabah 09.00'dan akşam 18.45'e ve cumartesi günleri sabah 09.00'dan saat 13.00'e kadar açıktır. İzin alınması şartıyla malzemelerin fotoğraflarının çekilmesi mümkündür. Archivio Centrale dello Stato, incelediğimiz diğer arşivlerden kapasite itibarıyla çok

8 https://it.wikipedia.org/wiki/Archivio_Centrale_dello_Stato (Erişim Tarihi: 15.02.2024)

farklıdır. Bu arşivde herhangi bir kapasite sorunu yaşanmamaktadır, çalışma salonu 170 koltuk kapasiteli olup iyi teknik donanımına sahiptir⁹.

Archivio Centrale dello Stato, Türkiye Cumhuriyeti tarihi araştırmaları için birkaç önemli tasnife sahiptir. İlki Birinci Dünya Savaşı sonrasındaki gelişmelere ait belgelerin tasnif edildiği Prima Guerra Mondiale 1915-1922, (Guerra Europea), (Birinci Dünya Savaşı-Avrupa Savaşı 1915-1922)'dir. Bu tasnifte Mondros'tan önceki bazı gelişmeler, Paris Barış Konferansı'ndaki gelişmeler, İtalyanların Türkiye'deki siyasi faaliyetleri, Sevr'in revizyonu için yapılan konferanslar hakkında belgeler bulunmaktadır. Archivio Centrale dello Stato'da Türkiye hakkında en fazla belgenin bulunduğu fon Presidenza Consiglio dei Ministri (1860-2000) başlıklı Bakanlar Kurulu Başkanlığı belgeleridir. Birinci bölümü 1949-1963 dönemini içeren fonda Türkiye ile İtalya arasındaki çeşitli ilişkiler, İtalya'dan Türkiye'ye ve Türkiye'den İtalya'ya cumhurbaşkanı ve diğer devlet adamlarının ziyaretleri gibi siyasal, sosyal ve kültürel ilişkilere dair belgeler muhafaza edilmektedir.

Arşivin iletişim bilgileri şöyledir:

Archivio Centrale dello Stato (Merkezi Devlet Arşivi)

- Adres. Piazzale degli Archivi, 27, 00144 Roma RM, İtalya.
- Telefon: 0039 545481
- Web Sitesi: www.acs.beniculturali.it
- E-Posta: acs@cultura.gov.it

Archivio Centrale dello Stato Çalışma Salonu

9 <https://www.eurspa.it/sites/default/files/citta/lcnc-archivio-centrale-dello-stato.pdf> (Erişim Tarihi: 23.02.2024)

SONUÇ VE ÖNERİLER

Tarih çalışmalarında yabancı kaynakların kullanılması son derece yararlı ve gereklidir. Eğer ikili veya çok yönlü uluslararası ilişkiler inceleniyorsa, ilgili tarafların kaynaklarının kullanılması araştırmanın değerini artıracaktır. Aksi yönde yapılacak çalışmalar yerel ve tek yanlı olacaktır. Türk tarihinin son dönemlerinde diğer ülkelerle daha öncesinde görülmedik derecede yoğun ilişki içerisine girildi. Bir bağımsızlık savaşının ardından kurulan Türkiye Cumhuriyeti tarihinin araştırılmasında da yabancı kaynakların ve özellikle arşivlerinin kullanılması pek çok açıdan yararlı ve gereklidir.

Millî Mücadele ve Cumhuriyet döneminde Türkiye'nin en yakın ve yoğun ilişkiler içerisinde olduğu ülkelerden birisi de İtalya'dır. Türkiye Cumhuriyeti tarihinin incelenmesinde İtalyan arşivlerinden faydalanmak araştırmaya çeşitlik, derinlik ve zenginlik kazandırmaktadır. Uzun yıllardır İtalya arşivlerinde çalışmakta olan bir akademisyen olarak araştırmalarımızda buna çok defa tanık olduk. Öyle ki, Türkiye'de hakkında bilgi ve belge bulamadığım pek çok belge ve bilgiye İtalya'da rastladım. Bunun diğer ülke kaynakları için de geçerli olduğuna inanıyorum.

Türkiye Cumhuriyeti tarihi söz konusu olduğunda akla gelen ve pek çok defa çalıştığımız arşivler hakkında bilgi verdik. Bunların dışında çalışmadığımız bir arşivden ve bazı özel arşivlerden söz edeceğiz. Çalışmak için birkaç defa müracaat ettiğimiz hâlde şahsımızla doğrudan ilgisi olmayan tasnif dönemine ve bazı onarım süreçlerine rastladığı için Deniz Kuvvetleri Kurmay Başkanlığı Arşivi'nde (Ufficio Storico dello Stato Maggiore della Marina) çalışmadık. 1913'te kurulan arşivde 1919'dan sonra Türk kara sularında İtalyan donanmasının eylemleri ve Anadolu sahillerindeki İtalyan işgalleri hakkında belgeler bulunmaktadır. Arşiv, Via Taormina, 4, numaralı adresteki Angelo Paolucci kışlasındadır. Daha fazla bilgi 0039 636807220 numaralı telefondan ya da ufficiostorico@marina.difesa.it mail adresine yazılarak alınabilir.¹⁰ Bir noktayı hatırlatmakta zorunluluk görüyoruz: Türkiye'de de olduğu gibi İtalya'da da arşivlerde çalışma şartları zaman zaman değiştirilmektedir. Dolayısıyla verdiğimiz bilgiler güncel ve şu anda geçerli olan kurallardır.

Burada ana hatlarıyla ele aldığımız arşivler resmî ve devlet arşivleridir. Modern çağda ülkeler arasındaki ilişkiler sadece devletler arasındaki resmî

¹⁰ <https://www.marina.difesa.it/noi-siamo-la-marina/storia/ufficiostorico/Pagine/default.aspx>
(Erişim Tarihi: 15.02.2024)

ilişkilerden ibaret değildir. İlişkiler siyasetten ticarete, sanattan spora, teknolojiye kadar çok yönlü hâle gelmiştir. Böyle olunca kurum ve kuruluşların arşivleri de özel bir önem arz etmektedir. Bu bağlamda İtalya’da Türkiye ile ilişki kurmuş şirketlere ve kentlere özel ilgi göstermek yararlı olur. Hem Osmanlı Devleti’nin son döneminde hem de Cumhuriyetin ilk yıllarında Türk donanmasının modernizasyonuna büyük katkı yapmış denizcilik şirketi Ansaldo buna iyi bir örnektir¹¹. Bunun gibi 1930’larda Türk donanması için savaş gemileri inşa etmiş Adriyatik kıyısındaki Monfalcone tersanesi ve Venedik’teki S.V.A.N. şirketinin arşivlerinin incelenmeye değer olduğunu düşünüyoruz. 20. yüzyılda yayılma siyaseti izleyen Avrupa’nın güçlü devletleri bankalara özel bir rol vermişlerdir. Bu İtalya için de geçerlidir. “Banka, Doğu’da iktisadî nüfuzun öncüsüdür”¹² anlayışından hareket eden İtalyanlar ilk olarak 1907’de İstanbul’da, Milano merkezli Banca Commerciale ile doğrudan bağlantısı olan Società Commerciale d’Oriente’nin bir şubesini açtılar. İtalyan yayılcılığının öncü kuruluşlarından olan Banco di Roma İstanbul’da ilk şubesini 1911’de açtı. Millî Mücadele döneminde de bu misyona uygun hareket eden İtalyan bankaları, halka ucuz faizli destek kredileri vermek suretiyle iktisadi açıdan işgal bölgelerine nüfuzu kolaylaştırmaya çalıştı. Cumhuriyet döneminde Türkiye’de İtalyanlara ait üç bankanın şubelerinin olduğunu biliyoruz: Banco di Roma, Banca Commerciale Italiana ve Banca Italo Orientale. Bu bankaların ve Türkiye ile ilişki içerisinde olan diğer ticari kuruluşların arşivlerinde çalışılması Türk tarihine önemli katkılar sağlayacaktır.

Türkiye ile İtalya arasındaki ilişkiler sadece ticari değildir. Sosyal ve kültürel ilişkiler de en az siyasi ilişkiler kadar belirleyici olmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarında diğer Avrupa devletleri gibi İtalya’ya da Türk öğrenciler gönderildi¹³. Bu öğrencilerin eğitim aldıkları ya da staj yaptıkları kuruluşların arşivleri de genç Türk araştırmacıları beklemektedir. Özellikle 17 Temmuz 1951’de Ankara’da imzalanan Türkiye-İtalya Kültür Anlaşması kültürel

11 8-9 Kasım 2023 tarihinde Ankara’da toplanan 10. Uluslararası Atatürk Kongresi’nde sunulan bildirilerden birisinin Ansaldo şirketinin arşivinden faydalanılarak hazırlandığını kaydetmek isteriz. Güner Doğan Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Türk Donanmasının Modernizasyonu: İtalya’da Restore Edilen Savaş Gemileri”

12 Giuseppe Bevione, *L’Asia Minore e l’Italia*, Torino 1914, s.78.

13 Cumhuriyet’in ilk yıllarında İtalya’ya gönderilen Türk öğrenciler hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: Mevlüt Çelebi, *Türkiye-İtalya Sosyal ve Kültürel İlişkileri 1923-1939*, s.219-232.

ilişkilere büyük bir ivme kazandırmıştır. Bu anlaşmadan sonra İtalya'ya pek çok Türk genci gönderilerek çeşitli İtalyan eğitim kurumlarında yetişmeleri sağlanmıştır. Bu alan da araştırılmaya değerdir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra esas itibarıyla dostluk temelinde gelişen Türkiye-İtalya ilişkileri, siyasetten ticarete, sanattan spora ve kültürden mutfağa kadar pek çok alanda yeni ve pek çok araştırma yapılabilecek zenginliktedir.

İntihal Taraması Plagiarism Detection	Bu makale intihal taramasından geçirildi. (https://intihal.net/) <i>This paper was checked for plagiarism. (https://intihal.net/)</i>
Etik Beyan Ethical Statement	Bu makalede Etik Kurul Onayı gerektiren bir çalışma bulunmamaktadır. <i>There is no study that would require the approval of the Ethical Committee in this article.</i>
Açık Erişim Lisansı Open Access License	Bu makale, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY-NC) ile lisanslanmıştır. <i>This work is licensed under Creative Commons AttributionNonCommercial 4.0 International License</i>

KAYNAKÇA

Archivio Centrale dello Stato

Archivio dell'Ufficio Storico dello Stato Maggiore dell'Esercito

Archivio Storico Diplomatico Ministero degli Affari Esteri

Bevione, Giuseppe, **L'Asia Minore e l'Italia**, Torino 1914.

Çelebi, Mevlüt, **Millî Mücadele Döneminde Türk-İtalyan İlişkileri**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2002.

Çelebi, Mevlüt, **Türkiye-İtalya Siyasi İlişkileri (1923-1939)**, TTK Yayını, Ankara 2020.

Çelebi, Mevlüt, "Kont Carlo Sforza (1872-1952)", <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/kont-carlo-sforza-1872-1952/> (Erişim Tarihi: 09. 02. 2024)

Çelebi, Mevlüt, **Türkiye-İtalya Sosyal ve Kültürel İlişkileri 1923-1939**, TTK Yayını, Ankara 2022, s.135-210.

Serra, Enrico, "Consistenza Ed Organizzazione Dell'archivio Storico-Diplomatico Del Ministero Degli Esteri Italiano, **Politico**, Anno: LV, No: 4 (1990), s.657-672.

https://it.wikipedia.org/wiki/Archivio_Centrale_dello_Stato (Erişim Tarihi: 15.02.2024)

<https://www.esercito.difesa.it/storia/Ufficio-Storico-SME/Pagine/default.aspx> (Erişim Tarihi: 13.02.2024)

https://www.esteri.it/it/uapsds/storico_diplom/ (Erişim Tarihi: 12.01.2024)

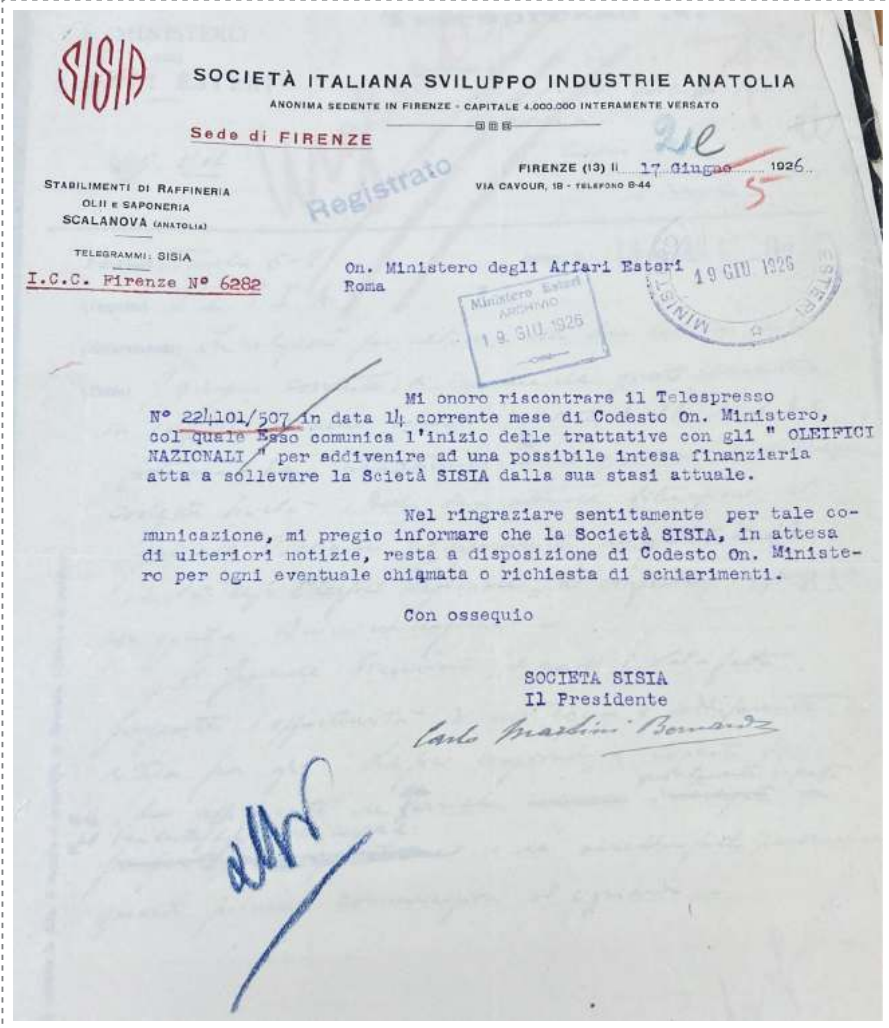
<https://www.eurspa.it/sites/default/files/citta/lcnc-archivio-centrale-dello-stato.pdf> (Erişim Tarihi: 23.02.2024)

<https://www.marina.difesa.it/noi-siamo-la-marina/storia/ufficiostorico/Pagine/default.aspx> (Erişim Tarihi: 15.02.2024)

EKLER

ARŞİV BELGELERİNDEN ÖRNEKLER

EK-1. Archivio Storico Diplomatico Ministero degli Affari Esteri

TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ ARAŞTIRMALARI İÇİN
İTALYA ARŞİVLERİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

EK-2. Archivio Storico Diplomatico Ministero degli Affari Esteri

9668
Costantinopoli, li 1^a settembre 1922.-

REGIA AMBASCIATA D'ITALIA
UFFICIO DELEGATO CONTROLLO POLIZIA

97° 1/601 Di protocollo

PROMEMORIA RISERVATO PERSONALE

A S.E. il Regio Ambasciatore d'Italia,
COSTANTINOPOLI

Ho l'onore di dare all'E.V.le seguenti notizie di carattere vario, che pur pervenutemi da persona bene informata non posso controllare :

Il Governo Ellenico, a mezzo del suo Ambasciatore a Londra, avrebbe fatto e farebbe vive insistenze per rimuovere ogni divieto all'occupazione ellena di Costantinopoli, perchè considerando questa Capitale come il punto più vulnerabile del nemico, ritiene che tale occupazione sia di diritto elleno, e necessaria per porre fine in breve tempo e onorevolmente all'attuale guerra, il cui prolungarsi esaurisce le finanze e le energie greche.

Il giornale "LE BOSPHORE" di oggi pubblica tra i comunicati d'Athene in prima pagina, che il Governo Greco smentisce categoricamente le notizie date da alcuni giornali sulla presenza di Ufficiali Francesi nell'Armata Turca.

Ciò sarebbe certo in relazione con la comunicazione fatta-
Le nel mio promemoria N.1/597 di ieri circa la presenza in Anatolia e a disposizione del Quartiere Generale Nazionalista di 500 agenti tecnici francesi, notizia che mi viene riconfermata anch'oggi da altra fonte attendibile.

Il Colonnello del R. R. C. C.
Delegato Italiano Controllo Polizia
(CAPRINI BALDUINO)
Carriing

alt-#

EK-3. Archivio Storico Diplomatico Ministero degli Affari Esteri

Ministero degli Affari Esteri

D.G.A.P. - Uff. IV°

TELESPRESSO N. 14/

Indirizzato a

5654 38

AMBASCIATA D'ITALIA

BAD GODESBERG

Divisione Turchia 1/3

Roma addì 27 APR 1953 195

Oggetto : "Prigionieri turchi della Crimea in Italia".

Riferimenti : Tel. di cod. Amb. n. 13477/2652 del 14 novembre '52.

(Corte)

In relazione al telexpresso suindicato il Ministero dell'Interno ha comunicato che le Prefetture della Sicilia, interpellate in merito all'argomento in oggetto, hanno riferito che nelle rispettive provincie non si trova alcun ex membro delle unità militari crimeco-turche che combatterono nelle file dell'esercito tedesco nella seconda guerra mondiale.

Le ricerche potranno essere proseguite sulla base di eventuali ulteriori notizie che il Comitato Centrale dei Turchi della Crimea fosse eventualmente in grado di fornire al riguardo a codesta Ambasciata.

Alleg.

PER IL MINISTRO

ft. Quistiniani

TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ ARAŞTIRMALARI İÇİN
İTALYA ARŞİVLERİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

EK-4. Archivio dell'Ufficio Storico dello Stato Maggiore dell'Esercito

R. GOVERNO
DI
RODI E CASTELLORIZO

Rodi, 11. 18. Dicembre 1920

N. 7278 pol

VII-131

AL COMANDO DEL REHO CORPO DI SPEDIZIONE

S O K I A

Signor Colonnello,

Arrivato il 15.5.21
55 di Procl.
Specialita

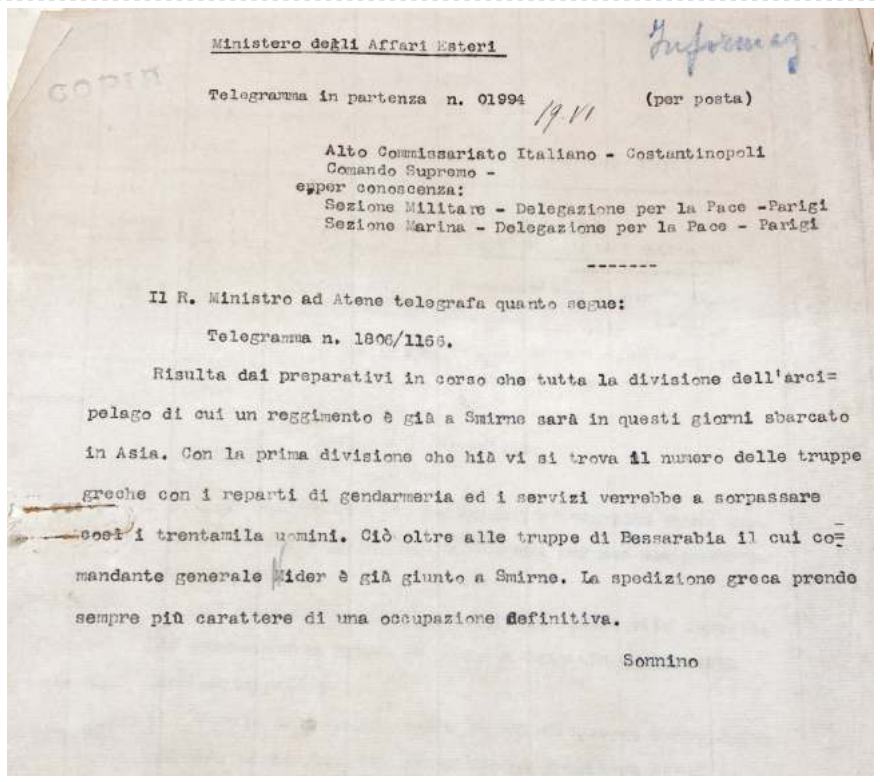
Mi riferisco al telegramma di Vostra Signoria
N° 1408 pol del 13 Dicembre relativo alla partenza per
Rodi del Caimakan di Karagiasu.

Mi lusingo che il mio telegramma responsivo N°
7278 che Le spedii con precedenza assoluta lo stesso
giorno sarà giunto a tempo; ma mi preme di dichiarare
in quest'occasione a Vostra Signoria che in casi eccezionali
come l'attuale, il Comando di Sokia può provvedere
alla partenza per Rodi delle persone per cui gli ri=
sultasse necessario tale provvedimento senza chiedere
la previa autorizzazione di questo Governo. Basterà che
questo sia informato da codesto Comando del provvedi=
mento preso e delle ragioni che lo hanno consigliato.

IL GOVERNATORE
(Maissa)

Maissa

EK-5. Archivio dell'Ufficio Storico dello Stato Maggiore dell'Esercito

TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ ARAŞTIRMALARI İÇİN
İTALYA ARŞİVLERİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

EK-6. Archivio Centrale dello Stato

RISERVATA

**SOTTOSGREGRETARIATO DI STATO
PER LA STAMPA E LA PROPAGANDA**

Direzione Generale per i Servizi della Propaganda

Telespresso N°02984

Indirizzato a **6**

R. AMBASCIATA D'ITALIA

A N K A R A

Posizione Roma, addì 19 NOV. 1934 Anno 19 - Anno

(OGGETTO) Propaganda Italiana in Turchia.

(RIFERIMENTO)

(TESTO)

A questo Sottosegretariato è stato ancora segnalata la situazione non troppo soddisfacente, delle varie attività italiane in Turchia, ove la lingua, la cultura e la propaganda francese detengono da anni una incontrastata posizione di sopravvento, che non è nemmeno più ostacolata dalla gelosa suscettibilità del nazionalismo turco, così diffidente per principio verso forme di penetrazioni spirituali straniere.

Desideroso di escogitare i mezzi più efficaci e più opportuni per reagire al predetto stato di cose, questo Sottosegretariato gradirebbe ricevere da codesta Ambasciata un particolareggiato rapporto sulle possibilità e sulle modalità di una più attiva propaganda culturale e politica in Turchia.

Alleg. N

Sto. Ciano

Prop. I 174/10

CROLLA/RUSSO/17/11/34/XIII

Indicare nella risposta la data, il numero di protocollo, la Direzione, l'Ufficio e la posizione.

Imp. Tip. Op. Rom. - Ord. 178 - 11-1204-3111 (2500)

EK-7. Archivio Centrale dello Stato

Roma, 8 SET. 1940 Anno XVII

Ministere dell'Aeronautica
UFFICIO COLLEGAMENTO COL MINISTERO
DELLA CULTURA POPOLARE

*MINISTERO DELLA CULTURA
POPOLARE - Direzione Gen.
per la Propaganda*

- ROMA -

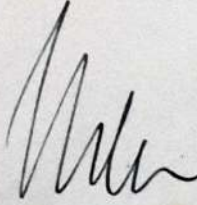
Divisione _____
Ret. N. 2860 / 2 Allegati _____
Risposta al f. del _____ N. _____

OGGETTO: Propaganda.

L'Addetto militare ed aeronautico ad Ankara ha prospettato a questo Ministero l'opportunità della programmazione presso quella Casa degli Italiani di film illustranti la nostra guerra, necessaria a controbattere la propaganda anglo-americana, così come fa la Germania presso la sua Casa in quella città.

Quanto sopra si porta a conoscenza di codesto Ministero nel caso ritenga di aderire, come sembra opportuno, a tale iniziativa, inviando periodicamente ad Ankara, all'Ufficio dell'Addetto militare ed aeronautico, quei giornali Luce che meglio rispondono allo scopo.-

d'ordine
IL CAPO DI GABINETTO

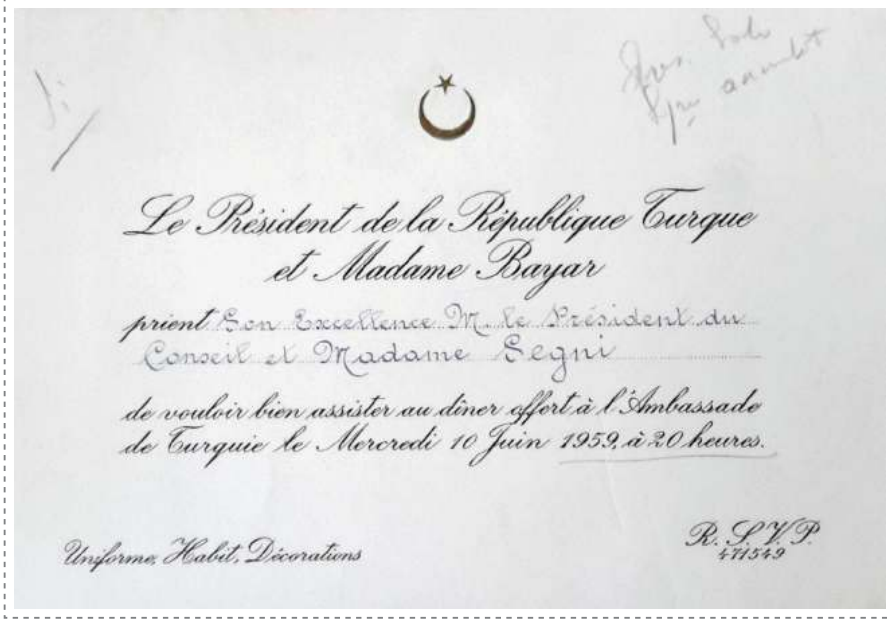

9/9

65- $\frac{1}{2}$ -1

EK-8. Archivio Centrale dello Stato

EK-9. Archivio Centrale dello Stato

6138

e/20

Fonogramma in partenza N. 6138

MINISTERO DEGLI AFFARI ESTERI

DIREZIONE GENERALE

Cerimoniale I*

Ufficio:

Visione: Gab.
Segr. Part. On. Martino
Segr. Gen.
Pol.
Stampa

Diretto a

MINISTERO TRASPORTI E AVIAZIONE CIVILE
- Ispett. Gen. Aviaz. Civ. -Segret.
ROMA EUR

e p. c.

PRESIDENZA CONSIGLIO - Uff. Cons. Dipl.
DIREZIONE AEROPORTO INTERNAZIONALE
- Cerimoniale
- Uff. P.S.
- Uff. Dogane

FIUMICINO

Trattato da

Roma, li 28 nov. 1963 ore 16

Oggetto:

Riferimento:

Testo:

COMUNICASI CHE SABATO 30 CORRENTE ORE 11.10 CON VOLO PAA-114 PROVENIENTE DAGLI STATI UNITI GIUNGERANNO FIUMICINO PRESIDENTE CONSIGLIO TURCHIA ON. ISMET INONU ET MINISTRO AFFARI ESTERI ON. ERKIN(.)

PREDETTE PERSONALITA RIPARTIRANNO STESSO GIORNO ORE 12.15 PER LA TURCHIA(.)

MINISTERO TRASPORTI VORRA CORTESEMENTE IMPARTIRE ISTRUZIONI DIREZIONE AEROPORTO AFFINCHE VENGANO USATE AT PREDETTI MASSIME CORTESIE ET AGEVOLAZIONI(.) AEREO VENGA POSSIBILMENTE PARCHEGGIATO ADIACENZE SETTORE CERIMONIALE ET VENGA MESSA A DISPOSIZIONE SPECIALE SALETTA(.)

RINGRAZIASI(.)

D'ordine del Ministro
Capo Cerimoniale Esteri
ROBERTI

Carlo MARCONI
Consigliere Diplomatico
del Presidente del Consiglio